

Психопедагогіка зовнішнього і внутрішнього світу особистості дитини і дорослого: філософсько-психологічний, антиномічний та тілесно-душевно-духовний виміри.

Актуальність обраної теми виявляється в тому, що спілкування, взаємодія між дорослим і дитиною часто можуть розглядатися в різних масштабах – від простого партнерства при розв'язанні певної конкретної задачі до взаємодії між їх внутрішніми світами. Саме останній масштаб є найбільш привабливим у психолого-педагогічному та аксіологічному плані, коли, приміром, мати чи батько, бабуся чи дідусь транслюють цінності зовнішнього світу у внутрішній світ дитини через чудовий світ казки. Тоді часто виникає запитання, що відбувається при цьому, що формується у свідомості людей? Подібні запитання часто виникали в автора даної статті, який вже впродовж більше двадцяти років спілкується з фундаторами і керівниками Інституту педагогіки і психології професійної освіти (до 2007 року) та Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих (з 2007 року) НАПН України - академіками Іваном Андрійовичем Зязюном і Нелею Григорівною Ничкало. Кожного разу при спілкуванні з ними виникає відчуття причетності до унікального внутрішнього світу великих особистостей. Ці та інші відчуття й уявлення надають величезної актуальності проблемі зовнішнього і внутрішнього світу особистості і ставлять безліч запитань стосовно цієї проблеми.

І найкращу відповідь на ці запитання дав Григорій Савич Сковорода у своїх поглядах на дві натури і три світи. Ці відповіді неперевершені до сих пір. Вчення Сковороди про дві натури – видиму і невидиму, зовнішню і внутрішню, - тісно пов'язане з його концепцією трьох світів – великого (макроскопічного), малого (мікроскопічного) і символічного (Біблії) [7, 586-587]. Звичайно, що вказані натури і світи є складовими єдиної природи та Всесвіту. Тому ці погляди можуть бути прикладені до людини, більше того – вони підносять людину до рівня Бога. Можна припустити, що ідеї Г.С.Сковороди про зовнішній макрокосмічний, внутрішній мікрокосмічний світи та проміжний, посередній між ними символічний світ (який можна назвати культурним, духовним світом) є дуже перспективними для сучасної психології та педагогіки, для системи освіти. Ми можемо говорити у попередньому плані про не випадковий збіг однокореневих понять зовнішнього і внутрішнього світів людини і системи освіти, що просвітлює (освітлює) зусиллями освітян людину, тобто включає її у Всесвіт.

Про це свідчать численні психолого-педагогічні дослідження різних аспектів проблеми Я-концепції, самосвідомості, власне проблеми внутрішнього світу людини [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8]. Зокрема, правомірно акцентує увагу на цій проблемі директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України академік І.А.Зязюн та інші філософи, психологи і педагоги. І.А.Зязюн один із перших зрозумів значення Я-концепції як основи особистісного підходу у професійній підготовці студентів, у розвитку педагогічної майстерності вчителів. Він правомірно поставив у центр такого підходу саме Я-концепцію, досвід, спілкування особистості, її спрямованість та афект, волю й інтелект.

Особистість вчителя виступає при цьому як унікальний тілесний, душевний і духовний світ, який виявляє себе у спілкуванні з особистісним світом школяра, що розвивається. Є всі підстави говорити про спілкування двох внутрішніх світів – вчителя і учня, про що свідчать і деякі визначення особистості, запропоновані іншими вченими. Але їх роль різна - внутрішній світ вчителя виконує функцію медіатора, посередника між зовнішнім і внутрішнім світом дитини.

Про внутрішній світ людини говорив ще Л.С.Виготський, коли вважав самосвідомість головною ознакою особистості. Запропоновані ним закони формування вищих психічних функцій особистості - соціалізації (індивідуалізації), опосередкування (реопосередкування), інтеріоризації (екстеріоризації) начебто вказують на засоби взаємодії між зовнішнім і внутрішнім світом особистості. А його сучасник С.Л.Рубінштейн стверджував, що «при поясненні будь-яких психічних явищ особистість виступає як воєдино пов'язана сукупність **внутрішніх** умов, через які переломлюються усі **зовнішні** діяння (в ці внутрішні умови включаються і психічні явища – психічні властивості і стани особистості)» [5]. В своїй книзі «Людина і світ» С.Л.Рубінштейн розглядав відповідну проблему як вершину філософської, а тому і психологічної, проблематики [6, 382]. Він досліджував буття людини у світі зовнішньому і внутрішньому як певне відношення до Всесвіту. А патріарх української психології Г.С.Костюк, доповнюючи С.Л.Рубінштейна, писав про особистість як про «систему психічних властивостей, яка **внутрішньо** визначає його поведінку, робить його здатною брати участь у житті суспільства» [5].

В даному контексті слід згадати також висунуте Я.О.Пономарьовим поняття внутрішнього плану діяльності, в якому здійснюються творчі інтелектуальні операції з моделями дійсності як предметами самосвідомості. Тобто у внутрішньому плані виділяються функціональні та предметні, душевні та духовні складові.

Сучасний методолог наукової психології І.Д.Бех прямо вказує, що особистість «мусить освоїти... свій внутрішній світ, який часто для неї буває закритим. Тому слід формувати у вихователя здатність до чимраз більшої відкритості самому собі, а також наближення до найсуттєвішого у собі» [5]. Вчитель і психолог мають допомагати дитині зробити це. Саме І.Д.Бех наполягає на діалектичному підході у розумінні психічних явищ, обґрунтовано закликаючи колег: «Шукайте протилежності!». Такою протилежністю до внутрішнього світу є зовнішній світ!

Президент НАПН України В.Г.Кремень вважає особистість «унікальним людським мікрокосмосом», перегукуючись в цьому плані з наведеними вище поглядами Г.С.Сковороди.

Про актуальність проблеми внутрішнього світу і принципову можливість його теоретико-експериментального дослідження свідчить вихід монографії М.В.Папучі «Внутрішній світ людини та його становлення», що суттєво доповнює знання з цієї проблеми [4]. Вчений показав, що внутрішній світ людини являє собою цілісну психологічну систему, яка самоорганізується, охоплює і упорядковує всю психіку людини. Він відрізняється структурованою

складністю і нелінійністю, тобто поєднанням упорядкованості-неупорядкованості. Структурування внутрішнього світу відбувається постійно на всіх етапах онтогенезу, а також в процесі актуалгенезу. Провідними механізмами процесу структурування внутрішнього світу М.В.Папуча називає цілепокладання, створення психологічних засобів та переживання (додамо також смислоутворення та когнітування, без яких неможливий, судячи по контексту дослідження, цей процес). Обов'язковою умовою структурування виступає зовнішній та внутрішній діалог. Важливим є твердження психолога про те, що кожний новий зовнішній елемент має знайти своє місце у структурі внутрішнього світу, що є умовою його гармонійного становлення – в іншому разі можуть з'явитися дисгармонії, суперечності й відхилення, які мають стати предметом певної рефлексивної психотерапії.

Отже, є всі підстави розглядати особистість вчителя і учня як таку, що несе у собі внутрішній світ, який взаємопов'язаний із зовнішнім світом. При цьому доцільно виділяти душевну, психічну структуру внутрішнього світу особистості та його продуктивний, субстанціональний, предметний, тобто духовний зміст. До першої ми відносимо передусім усі психічні, функціональні підструктури особистості як її базові психічні властивості, а до другого – їх ідеальні продукти, результати психічної діяльності. Наведемо їх наступним чином [5]:

Психосоціальність – продуктами цієї підструктури є соціальні установки, позиції, статуси, ролі, переживання;

Спілкування – спільноти, партнерство, групи, дружба;

Спрямованість – смисли, ідеали, світогляд;

Характер – відношення до світу, природи, речей, людей, суспільства, себе;

Самосвідомість – Я-образ; Я-концепція як центри внутрішнього світу;

Досвід – система стійких мотиваційних стереотипів, знань, умінь, навичок, емоційних реакцій;

Інтелект – образи, поняття, уявлення;

Психофізіологія – сила, темп, швидкість дій, емоційність;

Психосоматика – ідеальні прояви тілесних постав і рухів.

На наш погляд, центральними структурними особистісними утвореннями внутрішнього світу, його головними функціональними і змістовними компонентами є самосвідомість і досвід. При цьому принциповим з точки зору встановлення специфічних характеристик внутрішнього світу є його зіставлення із зовнішнім світом, адже вони при всій взаємопов'язаності мають різну логіку побудови і функціонування, так би мовити різну логістику. Тобтопліднимможе стати саме психолого-педагогічнийантиномічнийпідхід до проблеми розвитку у дитини і дорослого внутрішнього світу у зіставленні його із зовнішнім світом. Тому спробуємо провеститакезіставлення за деякимизмістовними і функціональними, тобто духовно-душевними характеристиками зовнішнього і внутрішнього світу відносно особистості, такими як склад елементів та взаємозв'язок між ними, враховуючи наявні

наукові дані про них. При цьому слід зрозуміти відмінність (розбіжності) і тотожність (ізоморфізм) зовнішнього і внутрішнього світу.

1. Так, зовнішній світ дійсно має космічний у своїх просторово-часових розмірах масштаб, адже простягається від найближчого до поверхні людського тіла оточення до найвіддаленіших куточків Всесвіту, до яких безліч мільйонів світових літ. Внутрішній же світ умовно має розміри від поверхні людського тіла вже усередину аж до нескінченних нанометричних глибин організму, мозоку, клітин, нейронів, генів, молекул, атомів тощо. В цьому напрямі внутрішній світ спирається на якусь наномікрогалактику, закономірності якої нам ще невідомі, але між тим мають бути враховані. Виникає запитання: «Як відбувається ущільнення, згортання макрокосмічної фактури зовнішнього світу з його безкінечністю і вічністю до точкової просторовості і часовості буття внутрішнього світу і навпаки – розгортання внутрішнього мікросвіту у зовнішній макросвіт особистістю?» Мабуть, за допомогою якихось ще незрозумілих засобів символічного світу, про який говорив Г.С.Сковорода і про який зараз можна орієнтовно і попередньо сказати як про маловідомі засоби макрокосмічно-мікрокосмічного просторово-часового ендоепосередкування, інтеріоризації, інтрасоціалізації і, навпаки – екзоопосередкування, екстеріоризації, екстраіндивідуалізації, коли відбувається зворотній перехід. За цим має стояти, з одного боку, певний механізм витонченого редуючого впливу зовнішніх впливів у внутрішній, а з іншого боку – механізм психологічного чи психофізіологічного підсилення, мультиплікації слабких наноконструкцій у співмірні до особистості дії, які за допомогою знарядь різної сили можуть перетворювати гігантські енергетичні та речовинні масиви зовнішнього світу. Поки що ці засоби, після первісної констатації їх існування геніальним українським філософом, знаходяться в тіні пізнання, але це не означає, що їх немає – немає засобів їх бачення і вивчення. Мабуть саме через це зберігає свою інтригуючу значущість більш як двотисячолітнє звернення Сократа: «Пізнай самого себе!»

2. Який зміст зовнішнього світу і як відображається, у-*свідом*-люється (внутрішній світ постає як *свій дім*), концентрується в означеній вище точці - внутрішньому світі? І як функціонально і змістовно здійснюється перехід від зовнішнього світу до внутрішнього світу і навпаки? Запитання можна поставити і більш парадоксально: «Як відбуваються транспереходи від макробескінечності і мегавічності до мікрівічності та нанобескінечності на рівні особистості?», «Чи не входить це у місію особистості?» Якщо припустити, що внутрішній світ концентрується навкруги певного об'єднання Я-образу та Я-концепції, то останні мають містити в собі певні механізми вибіркової, відбору й ущільнення інформації щодо Всесвіту, глобальної природи, штучного предметного світу, суспільства, окремих людей і самого себе, а також - протилежні механізми, що йдуть від глибини наносвіту. Тоді слід казати про певним чином трансформовані внутрішній Всесвіт, внутрішню природу, внутрішню цивілізацію, внутрішнє суспільство, внутрішню людину і внутрішнє Я – в їх конвзаємозв'язках між собою. Яку роль при цьому і яку форму мають інт-електуальні (між-вибіркові) операції мислення й уяви саме у

різномасштабних взаємопереходах між зовнішнім і внутрішнім світами і навпаки – аналіз-синтез, конкретизація-узагальнення, конвергенція-дивергенція, індукція-дедукція тощо? Вже в самій назві цих операцій відчувається специфіка таких різноспрямованих масштабуючих взаєморухів мислення і уяви. Можливо, необхідність їх вищезначеного здійснення породжує, детермінує появу деяких специфічних операцій, на кшталт голографічних, інтер-екстеро-графічних тощо... І що можна взагалі сказати про детермінацію внутрішнього світу зовнішнім світом і про нанодетермінацію внутрішнім світом зовнішнього та про пов'язані з цим взаємні трансформації?

Цікавим є аналіз поняття **внутрішнього суспільства**, яке поступово, онтогенетично утворюється образами і концептами матері, батька, сім'ї з її членами, роду з бабусями і дідусями, близькими і далекими родичами, общини з друзями, сусідами, вихователями і вчителями, однокласниками і однокурсниками, громади з колегами і керівниками, співгромадянами й іноземцями, групами і товариствами, народом і людством... Внутрішнє суспільство має численні форми конкретно-абстрактної презентації – від образів реальних людей і соборних особистостей до сутнісних, спрощених і ускладнених їх презентацій в поняттях і категоріях. Яку участь беруть вони в організації соціальної поведінки і предметної діяльності особистості (соборної особистості)? Чи не є вражаюча концентрація, трансущільнення зовнішнього суспільства у внутрішнє механізмом утворення Я-образу і Я-концепції як певного рефлексивного ядра, розщеплення якого відбувається у вигляді творчих вибухів осяяння, інсайтів, саторі тощо? Зрозуміло, що все це ще треба досліджувати, зокрема те, як вказані процеси підсилюють творчий, продуктивний і виробничий потенціал особистості. Але не визиває сумніву, що це утворює дуже важливу і перспективну проблему...

Поняття «**внутрішнє суспільство**» може перевернути наше уявлення про внутрішнє міжособистісне, соціальне буття людини, про внутрішній діалог між його персонажами як про механізм розвитку особистості, на чому, зокрема робить акцент Г.О.Балл. А це може пояснити в новому **світлі** механізми функціонування інтелекту, мислення, уяви, уявлення тощо. Автору статті згадується лекція О.М.Леонтьєва, який розповідав одного разу, ще 1968 року, про виступ Л.С.Виготського, котрий публічно продемонстрував на сцені свою феноменальну пам'ять, утримавши і відтворивши декілька сотень випадково заданих йому публікою слів. Секрет цього феномену полягав в тому, що у свідомості і підсвідомості Л.С.Виготського містилося своєрідне «внутрішнє суспільство» з декількома тисячами філософів, письменників, вчених, розташованих у хронологічному порядку на часовій шкалі з декількох тисячоліть. «Феноменальне» запам'ятовування зводилося до смислового асоціювання прізвищ постатей цього суспільства із заданими випадковими словами публіки. А якщо припустити опосередковуючі зв'язки такого внутрішнього суспільства із відчуттям, сприйманням, увагою, мисленням, уявою, уявленням, інтелектом, в цілому? Або уявити активність такого внутрішнього ретроспективного культурно-історичного суспільства в його спрямованості у культурно-прогностичну перспективу?

Тут ще багато таємниць. Приміром цього є таїна зміни ролі і особливості зовнішньо-внутрішньої трансформації відносно дитини материнського світу. Адже спочатку останній виступає щодо зародку дитини як його спільний з матір'ю біохімічний спадковий внутрішній світ, потім, поступово відчужуючись одне від одного, внутрішні світи матері і дитини начебто урівнюються «через животворну пуповину», а після народження дитина відокремлюється вже зі своїм внутрішнім світом від материнського світу, що постає як зовнішній світ з його впливовою місією живлення елементами матеріального і духовного зовнішнього світу малого організму, комфортного опосередкування собою зовнішніх впливів, первісного спорядження дитини у життєву путь, все більш віртуального супроводження його долі. А далі має відбуватися зворотня допомога матері з боку вже дорослої дитини як частини оновленого нею зовнішнього світу тощо... Можливо, подібно до вказаних трансформацій материнського світу, діють усі інші складові, внутрішні суб'єкти суспільного світу (з їх переживаннями, впливами, діями і співдіями), – як ззовні, так і зсередини особистості...

3.Складна просторово-часова структура і динаміка безлічі об'єктів і суб'єктів зовнішнього світу – від космічних, планетарних, глобальних, соціальних, предметних до людських, особистісних, індивідуальних, організмичних і мікроорганізмичних, що відображені у внутрішньому світі, - не завжди фактично відкриті у своєму явленні, а здебільшого закриті у своїй сутності для людини, що ставить численні обмеження для її успішної поведінки і діяльності у найближчому середовищі, ноосфері та Всесвіті. Це ставить завдання для внутрішнього світу особистості – змодельовати найбільш життєво значущі сутності зовнішнього світу для забезпечення успішної життєдіяльності людини. При цьому внутрішній світ не є первісно чистим аркушем («табула раса»), він із самого початку наповнений як мінімум генетичним, спадковим, інстинктивним досвідом поколінь, що згортається і розгортається спадковим, психічним, духовним апаратом людини і людства. Тобто цей вплив здійснюється із нанорозмірної глибини нейронів мозку і клітин організму і визначає вибіркоче нарощування досвіду особистості за рахунок соціальної спадковості та поведінки і діяльності самої людини у зовнішньому світі. Ось чому у сучасній психології такими актуальними постають психогенетичні та психофізіологічні дослідження.

4.Зовнішній світ здебільшого сприймається людиною як малодоступний, відчужений, чужий, холодний (особливо – взимку і у космічній стужі), тривожний, неживий (не зважаючи на живу природу і суспільство...) світ, від якого слід ховатися в одежі і у приміщеннях, а хто не сховався необхідною мірою (і не виховався, тобто не підготувався належним чином), той ризикує вийти із життя... Цей світ обмежений у явленні, він мало доступний відчуттю і сприйманню вже на віддалі, щезає за горизонтом, і вже за декілька десятків або сотні метрів в нього треба вдивлятися, щоб щось розпізнати, а далі – слід включати мислення і уяву, формувати уявлення, щоб зорієнтуватися і діяти без ризику помилитися, хоча образи і поняття несуть разом із підсиленням вибіркочих можливостей і вірогідність послаблення неправдою за рахунок

відомих логікам втрат у змісті цих абстрактних понять... Цей об'єктивний природний світ загрозово мовчазний, на нього здебільшого не можна вплинути індивідуально, треба об'єднуватися з іншими і озброюватися знаряддями, щоб пристосувати його до себе, але ці знаряддя можуть бути агресивними як до природи, так і до самих людей, часто знищуючи і одне й інше. Навіть найдемократичніше правове вільне суспільство людей організується на основі сили і примусу і, не задумуючись, жертвує своїми членами в ситуації гострої необхідності... Війни між людьми, гарячі і холодні, йдуть неперервно, то розпалюючись, то затухаючи...

Інша справа внутрішній світ – живий, значно доступніший, мирний, власний, свій, домашній (свій-домий!!!), затишний, інтимний, більш чесний перед собою, потаємний для інших, мрійливий, фантазуючий, відносно гнучкий, комфортний, перетворюваний, психологічний, ідеальний, духовний, в якому можна пристосовувати до себе певні життєво важливі фрагменти зовнішнього світу так, як треба... Внутрішній світ пристрасний, суверенний, референтний, рефлексивний, необмежений, безкінечний і вічний у поняттях та образах. Людина відображує, пізнає і перетворює внутрішній Всесвіт, ноосферу, суспільство і себе на основі світогляду, що зберігає найцінніше й оновлюється на основі еволюційного закону спадковості та змінності. У внутрішньому світі інтегрується духовний потенціал значущих членів суспільства, створюється штучний, абстрактний, предметний, суб'єктивний світ, вибірково успішно діючий. Цей внутрішній світ оперує образами, поняттями, символами, сенсами, мотивами, цілями, намірами щодо речей і людей зовнішнього світу, суспільства і себе. Внутрішній світ має свідомо-підсвідомо-сновідому (уві сні) структуру і домінантно-вибіркове функціонування (фокус і фон, центр і периферія). Я-образ і Я-концепція як компоненти загального Я володіють значними рефлексивними засобами впливу, дії на елементи внутрішнього світу, в якості яких виступають внутрішні рефлексивні імажинативні операції та внутрішня мова, через яку реалізуються творчі прийоми уяви (аглутинація, схематизація, типізація, мультиплікація, редукція тощо) та мислення (аналіз-синтез, узагальнення-конкретизація, дедукція-індукція, агломерація-систематизація тощо), стратегії (аналогізування-протиставлення, спонтаннування-комбінування, універсалізації-індивідуалізації) і численні тактики – відповідно до поглядів В.О.Моляко. Внутрішня мова у сукупності з іншими засобами є організатором внутрішнього планування, програмування діяльності як початкового моменту зовнішнього мовлення і взагалі – діяльності особистості. До опосередковуючо-рефлексивних операцій відносяться також перцептивно-аперцептивні, мнемічні та аттенційні, а також емоційно-інтелектуальні операції переживання подій і включення їх у структуру внутрішнього світу і тим самим - його розвитку. Рефлексивні засоби дозволяють відкрити внутрішній світ особистості, актуалізувати і самоактуалізувати його душевні й духовні ресурси і на цій основі покращити загальноосвітню, профільну та професійну підготовку учнівської молоді та залучення її до продуктивного перетворення і пристосування до себе і людства зовнішнього світу.

5. Важливими для взаємодії зовнішнього і внутрішнього світу постають екологічні проблеми, пов'язані з їх збалансованою відповідністю одне одному, із здатністю внутрішнього світу бути конгруентним зовнішньому світові. В цьому плані перспективним видається думка В.Д.Онищенко про тілесно-душевно-духовне Я як центр внутрішнього світу, яке має активну сутність, що виявляється в імпресивному, рефлексивному та експресивному функціональних процесах Я, спрямованих як вглиб внутрішнього світу (імпресивна інтеріоризація), так і в його горизонтально-вертикальну структуру (рефлексивна централізація) та зовнішній світ (експресивна екстеріоризація).

Завдяки цьому з'являється можливість піклуватися про внутрішній (тілесно-душевно-духовний) світ, захищати, пестити, збагачувати, оберігати його глибинні підсвідомі структури, і тим самим адекватно впливати через нього на зовнішній світ. Необхідно виховувати в молоді здатність саме до екологічного врівноваження антиномічних зовнішньо-внутрішньо-світових відношень, тобто розвивати в неї рефлексивно збалансовані аспекти базових властивостей особистості, таких, як:

а) психосоціальність (внутрішньо обґрунтовані і зовнішньо спрямовані соціальні очікування, прогнози, орієнтації, позиції, ролі, здатність до групових, колективних дій, суспільні почуття – солідарності, згуртованості тощо);

б) спілкування (самосвідомі потреби і мотиви діалогу, прийоми обміну інформації, розуміння, інтеракції, комунікативні емоції емпатії, симпатії до партнерів зі спілкування тощо);

в) спрямованість (внутрішньо сформовані адекватні потреби і мотиви зовнішньої діяльності, ідеали, сенси, цілі, наміри дій, плани, програми, проекти, емоції та почуття майбутнього тощо);

г) внутрішні риси характеру (цілеспрямованість, рішучість, самоорганізованість, самовладання в різних зовнішніх суспільних ситуаціях тощо);

д) справжній арсенал специфічних рефлексивних засобів (самостимуляція, самопізнання, самоконтроль, самоорганізація, саморозвиток, самовиховання, самоактуалізація, емоційна саморегуляція в умовах зовнішнього світу тощо);

е) внутрішні регулятори самоактуалізації та самозбагачення досвіду особистості (внутрішній план діяльності та дії в його межах та підготовка до діяльності у зовнішньому світі);

є) згадувані внутрішні операції, дії, прийоми моделювання об'єктів внутрішньої інтелектуальної сфери (мотиваційного інтелекту, сприймання, пам'яті, уваги, мислення, уяви, уявлення, сенсо-моторного та емоційного інтелекту тощо), які готують трансформації об'єктів зовнішнього світу;

ж) психофізіологічні умови здійснення динамічного, енергетичного та темпорального потенціалу внутрішнього світу, його мобілізації та релаксації, аутогенного тренування, налаштування НС на реалізацію трудової та інших видів предметної діяльності і соціальної поведінки;

з) внутрішні регулятори станів, сенсо-моторики, локомоцій, динаміки психосоматичної сфери, які безпосередньо спираються на життєві інстинкти, рефлекси тощо;

Звичайно, що вказаний розвиток має вікову специфіку, приміром, слід враховувати особливості того моменту, коли у 3-4 роки дитина починає говорити «Я сам!», після чого здійснюється всезростаюче самостійне дошкільне, шкільне, підліткове накопичення ефектів тілесно-душевно-духовного саморозвитку, що знаходить своє вираження в особистісному та професійному самовизначенні в період юнацького віку і продовжується у різноманітних формах життєвого самостановлення у молодому, дорослому, зрілому, похилому й старечому віках з їх сенситивними фазами, провідними діяльностями, стадіями визрівання, проявами самоактуалізації збагачуваного особистісного потенціалу на різних етапах життєвого шляху, коли внутрішній світ набуває, повторимо, своєї вікової специфіки і по-різному взаємодіє із зовнішнім світом особистості.

Саме цьому сприяють різні варіанти аутотренінгів, рефлексивних тренінгів, зокрема запропонований М.І.Найдьоновим варіант рефлексивного професійного тренінгу, що значно активізують операційні засоби внутрішнього світу особистості і роблять його дієвим фактором підвищення ефективності трудових процесів та громадянської поведінки. Нами також запропонований рефлексивно-історико-рольовий тренінг для студентів, в ході якого вони опановують рольові функції обраних для специфічного театральнопсихологічного відтворення особистісних проявів видатних психологів і спілкуються між собою на високому інтелектуальному рівні. Можна припустити, що цей тренінг дозволяє здійснити опосередковане духовне спілкування між внутрішніми світами студентів і видатних особистостей, відкрити для них вищі духовні цінності цих особистостей, тобто етичні, естетичні, інтелектуальні, творчі цінності творців психологічного знання. Перспективними методами розвитку внутрішнього світу слід також вважати аутогенне тренування і медитацію. Крім того, помітний розвивальний потенціал мають тренінги психосоціальної поведінки, спілкування, мотиваційні, характерологічні, вже згадувані рефлексивні, академічні, інтелектуальні, творчі тренінги, психофізіологічні та психосоматичні вправи. Розвинутий в ході проведення цих тренінгів і вправ внутрішній світ виступає дієвим фактором удосконалення соціальної поведінки і трудової діяльності особистості.

У зв'язку із вищезазначеним, можливо доречним буде переглянути, уточнити сутність, природу загальної орієнтації системи освіти. Чи не є вона спрямованою насправді не тільки на особистість в цілому, а на її сутнісне ядро – внутрішній світ? Чи не є освіта інституціональним суспільним посередником між зовнішнім та внутрішнім світами зростаючої особистості, чи не в цьому її космологічна місія? Чи не слід нам в цьому плані уважніше обдумати міркування Г.С.Сковороди про макрокосмічний, символічний, Біблійний та мікрокосмічний світи? Чи не слід контекстуально точніше усвідомити відносно до людиноцентричного погляду на учня сутність природи, суспільства, ноосфери, самої системи освіти, тіла, душі, духу людини?

Можливо, в цьому зв'язку, слід системно доповнити особистісну орієнтацію освіти більш точною її особистісною зовнішньо-внутрішньо-

світовою спрямованістю (власне – особистісно-світовою орієнтацією). Тобто, виходячи з цього уточнення, система освіти має бути орієнтована на внутрішній світ особистості в її взаємозв'язку із зовнішнім світом, Всесвітом. В цьому контексті набувають свого повнішого значення поняття освіта, просвіта, освіченість, освітянин тощо. Вони мають інтерпретуватися тепер у макрокосмічному й мікрокосмічному плані.

По-новому має розумітися тепер і роль вчителя – як організатора передачі дитині знань про зовнішній і внутрішній світ людини та учасника створення власного дієвого внутрішнього світу. Вчитель має психопедагогічно більш точно орієнтувати молодь саме на організацію свого внутрішнього світу як регулятора життєдіяльності у зовнішньому світі, точніше – у Всесвіті, куди входить і зовнішній і внутрішній світи людини. При цьому мають бути психопедагогічно досліджені нові проблеми, поставлені нові запитання. Приміром, які трансформації уявлень про зовнішній світ відбуваються при його трансляції у внутрішній світ, зокрема на різних вікових етапах розвитку особистості і відповідно до різних індивідуальних прагматичних її інтересів? Яку роль відіграє при цьому материнський і батьківський внутрішній світи, як взагалі відбувається взаємодія між внутрішніми світами різних людей – безпосередньо, опосередковано (через модифікований внутрішнім світом зовнішній світ тощо)? Як виглядає асоціація внутрішніх світів людей у соборній особистості? Через світ казок, світ ігор, світ знань, через світогляд в його становленні на дитячому, юнацькому, дорослому вікових етапах?

Як при цьому мають змінитися вчителі і уроки, професори і лекції, асистенти і семінари – для оживлення внутрішнього світу, внутрішнього Я, людини внутрішнього світу, внутрішнього суспільства, а через це – зовнішній світ у всіх його компонентах? Чи не втрачаємо ми і як компенсувати відповідну втрату життєвого потенціалу, коли замінюються традиційні живі урочно-лекційно-семінарські заняття на комп'ютерно-маніпулятивні форми існування внутрішнього світу? Чи існує внутрішній Інтернет у внутрішньому світі? Як його екзистенціювати? Як на цьому фоні виглядають різні види рефлексивних тренінгів, інші види тренінгів і вправ? Тобто розглянута у статті проблема має очевидну перспективу дослідження, результати якого можуть дозволити по-новому подивитися на сутність особистості, її розвиток і самоактуалізацію.

Література.

- 1.Боришевський М.Й. Особистість у вимірах самосвідомості: [монографія] / М.Й.Боришевський. – Суми: Видавничий будинок «Еллада», 2012.- 608 с.
- 2.Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії: Монографія.- Черкаси: Вид. відд. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008.- 608 с.
- 3.Ничкало Н.Г.Національна доктрина розвитку освіти і педагогічної науки в Україні / Професійна освіта: педагогіка і психологія: польсько-український і українсько-польський журнал / За ред. ТадеушаЛевовицького, Іоланти Вільш, Івана Зязюна, Неллі Ничкало, вип. IV. – Ченстохова – Київ, 2003. – С. 421-438.
- 4.Папуча М.В.Внутрішній світ людини та його становлення: Наукова монографія / М.В.Папуча.- Ніжин: Видавець Лисенко М.М., 2011.- 656 с.

5.Рибалка В.В.Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогіці: Навчальний посібник.- Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2009.- 575 с.

6.Рубинштейн С.Л. Проблемыобщейпсихологии.- М.: Педагогика, 1973. – 424 с.

7.Філософський енциклопедичний словник / Гол. ред. В.І.Шинкарук; наук. ред. Л.В.Озадовська, Н.П.Поліщук; редколегія.- К.: Абрис, 2002.- 744 с.

8.Чамата П.Р.Вопросысамосознанияличности в советскойпсихологии // Психологическая наука в СССР.- М.: Изд-во АПН РСФСР. 1960.- Т.2.

Валентин Рибалка

Психопедагогіка зовнішнього і внутрішнього світу особистості дитини і дорослого: філософсько-психологічний, антиномічний та тілесно-душевно-духовний виміри.

У статті розглядаються питання зіставлення і порівняльної характеристики зовнішнього і внутрішнього світів особистості у психолого-педагогічному контексті. Взято до уваги філософсько-психологічні погляди Г.С.Сковороди про зовнішній великий макрокосмічний світ, про символічний Біблійний світ та про внутрішній малий мікрокосмічний світ. Проаналізовані в діалектичному плані наукові уявлення про зовнішній і внутрішній світи особистості сучасних філософів, психологів та педагогів. Виділені сутнісні антиномічні характеристики цих світів, які мають бути враховані системою освіти і освітянами.

Висунуто припущення, що Я-образ і Я-концепція як центральні складові самосвідомості можуть бути результатом онтогенетичного ущільнення, різномасштабного концентраціювання у внутрішньому тілесно-душевно-духовному світі характеристик зовнішнього суспільства, його трансформації у внутрішнє суспільство з його специфічними структурно-змістовими та функціонально-операційними параметрами і можливостями. При цьому дорослі фактично виступають посередниками, медіаторами, фасилітаторами здійснення взаємопереходів між вказаними світами - від Я як центру внутрішнього світу до зовнішнього суспільства і світу в цілому й навпаки, в процесі розвитку особистості учня. Висунуте припущення, що всередині поширеного зараз особистісного підходу доцільно вичленовувати його ядерну частину – особистісно-світову спрямованість, що може уточнити, поглибити цілеспрямовання педагогічних працівників і на цій основі покращити ефективність професійної діяльності освітян – вчителів, вихователів, викладачів, практичних психологів і соціальних працівників.

Ключові слова: психопедагогіка, зовнішній світ, освіта, внутрішній світ, особистість, дорослий, дитина, філософсько-психологічний, антиномічний, тілесно-душевно-духовний виміри.

**Valentine Rybalka Psychopedagogy of the outer and internal world of person
ality of child
and adult: philosophical-psychological, antinomycal and corporal-heartfelt-
spiritual dimensions.**

This article deals with the comparison and comparative characteristics of internal and external worlds of the individual in psychological and pedagogical context. The focus on philosophical and psychological views of the outside G.S. Skovoroda great macrocosm world of symbolic biblical world and the internal small microcosmic world. Analyzed in terms of a dialectical scientific understanding of the inner and outer worlds of the personality of contemporary philosophers , psychologists and educators. Were allocated antinomical intrinsic characteristics of these worlds to take them into the education system and teachers.

Suggested that self-image and self-concept as integral consciousness may result from ontogenetic seal scaled concentrating the inner body-soul-spiritual world characteristics of the external society and its transformation into domestic society with its specific structural and contextual and functional and operational parameters and capabilities. At that adults actually act as intermediaries, mediators, facilitators implement mutual place between the worlds - I as the center of the inner world to the outer world and the society in general and on the contrary, in the development of the individual student. Put forward the assumption that in common personal approach is advisable separate its nuclear part - personal-world orientation of the education system that could clarify, deepen purposeful teaching staff and on this basis to improve the effectiveness of the professional activity of teachers - teachers, educators, teachers, psychologists and social employees.

Keywords: psychopedagogy, external world, education, inner world, personality, adult, child, philosophical and psychological, antinomical, body-soul-spiritual dimensions.